

NATURALLY CHILDFREE: BODY AND BIOLOGY IN THE CONSTRUCTION OF A VOLUNTARY CHILDLESS POSITION

HELEN PETERSON, KRISTINA ENGWALL

Keywords: Childfree, natural position, body, biological urge, reproduction

Summary: This article reports on the results from the two first studies on voluntary childlessness in Sweden and draws on interviews with 30 childfree women and 6 men. The article explores how they managed to create a legitimate childfree position in a society permeated by pronatalistic norms proclaiming parenthood to be self-evident in an adult normal life. Failure to conform to these norms results in being negatively stereotyped as selfish, abnormal and a childhater. Women who do not wish to become a mother also risk being called into question as “real” women since the feminine identity and women’s social roles are conflated with ideas about maternalism.

Instead of explaining their childlessness with external factors most of the interviewees stressed the fact that they never had the desire to have a child. Insisting on that they always had known they did not want children, they did not even experience they had made a choice not to have a child. In this way they positioned themselves as “naturally childfree”.

To some extent the childfree women and men agreed with pronatalistic norms that wanting a child is the natural order of things and that a woman who mothers also has achieved her biological destiny. Although acknowledging an irresistible drive towards reproduction in most people, our informants expressed the total lack of this instinct in their own bodies. However, they also left the door open to the possibility that this biological urge could suddenly appear – therefore rejecting sterilization as being a too drastic contraceptive choice. Important for the naturally childfree position is thus the simultaneous acceptance of, and detachment from, the biological reproductive urge.

”Det är bara
det att jag har
ungefär noll
barnlängtan”

Att bli förälder betraktas av de allra flesta som en självklar och naturlig (om än inte alltid okomplicerad) del av livet. I den här artikeln visar Helen Peterson och Kristina Engwall hur frivilligt barnlösa kvinnor och män betraktar det som lika naturligt att inte skaffa barn. Artikeln baseras på de två första vetenskapliga studierna av frivillig barnlöshet som genomförts i Sverige.

NATURLIGT BARNFRI

Kroppens betydelse i frivilligt barnlösas positionering

HELEN PETERSON OCH KRISTINA ENGWALL

En rad studier har under en lång tid förutspått att frivillig barnlöshet är ett fenomen som kommer att öka i västvärlden.¹ De här prognoserna knyts till pågående sociala och kulturella samhällsförändringar som beskrivs öka individens valmöjligheter när det gäller livsstilar. I och med detta blir familjebildning i allt högre grad föremål för reflektion och individuella beslut.² För kvinnor föreslås den här utvecklingen bland annat innebära att de inte längre med nödvändighet måste definiera sig själva i termer av moderskap.³

I Sverige har barnlösheten för kvinnor bara ökat marginellt från tolv procent på 1980-talet till 13-14 procent de senaste åren. För män är siffran högre. 2008 var 21 procent av de svenska männen barnlösa. Hur många av dessa som är frivilligt barnlösa är osäkert, uppskattningsvis rör det sig om fyra, fem procent.⁴ I vårt samhälle skaffar alltså de allra flesta barn. Förväntningarna är också fortfarande höga på att alla ska vilja bli föräldrar, som en naturlig del av ett vuxenblivande. Frivilligt barnlösa bryter mot dessa så kallade pronatalistiska normer om att alla bör vilja ha barn.⁵ I den här artikeln tittar vi närmare på hur 30 frivilligt barnlösa kvinnor och 6 män förhåller sig till de här normerna.⁶

Fram tills nu har det saknats svenska studier om frivillig barnlöshet. Internationellt, framförallt i USA och Storbritannien, finns sedan 1970-talet en

forskningstradition på området som bland annat har försökt ringa in vad som karaktäriserar de frivilligt barnlösa. Studierna visar att gruppen frivilligt barnlösa är lika heterogena som gruppen föräldrar.⁷ Resultaten rörande motiven till att någon väljer bort barn är lika brokiga. Ointresse för barn, prioritering av en yrkeskarriär, ovilja att ge upp friheten i en barnfri livsstil och ett politiskt ställningstagande i relation till världens överbefolkning är några av de motiv som nämnts.⁸ En distinktion som fått stort genomslag i forskningen på området är Jean E. Veevers uppdelning mellan de som tidigt i livet vet att de vill förbli barnfria och de som skjuter upp barnafödandet för att först efterhand nå insikten att de inte vill bli föräldrar.⁹ Andra forskare menar att även sådana gränsdragningar är svåra att göra och nöjer sig istället med att tala om frivillig och ofrivillig barnlöshet som ett kontinuum.¹⁰

En av våra analytiska utgångspunkter är att frivillig barnlöshet är en social praktik som präglas av den tidsligt och rumsligt varierande kontexten. I den här artikeln använder vi begreppen position och positionering för att analysera hur våra informanter besvarade frågor om frivillig barnlöshet vilket innebär att fokus riktas mot hur informanterna diskursivt konstruerade och gav mening till positionen barnfri.¹¹ Positionering, hävdande av en social position, präglas nämligen inte bara av människors egna självbilder utan begränsas också av samhällsliga normer och förväntningar samt omgivningens acceptering eller avvisande av positionen.¹²

Det nordiska välfärdssamhället utgör på

många sätt en intressant kontext att studera frivillig barnlöshet i, vilket tidigare enbart gjorts i Norge.¹³ De nordiska länderna genomsyras i hög grad av en jämställdhetstänke – även om den inte alltid realiserats fullt ut i praktiken. Omsorgen om barn är inte längre lika självklart uteslutande kvinnans ansvar. Kvinnor och män förväntas

Den tidigare forskningen visar hur omgivningen tillskriver framförallt frivilligt barnlösa kvinnor negativa attribut.

ha en yrkeskarriär likväl som de i ökande utsträckning förväntas dela på omsorgsansvar för barn. Här finns också en politisk ambition att föräldraskap och yrkesliv ska kunna förenas genom strukturella insatser såsom föräldraledighet, offentlig barnomsorg och ersättning för vård av sjukt barn.¹⁴ Den här kontexten har betydelse för barnfria då den begränsar vilka positioner som anses förklara barnlösheten på ett legitimt sätt. Enligt den finska forskaren Maaret Wager, som skriver utifrån egna erfarenheter som frivilligt barnlös, är det exempelvis inte alltid legitimt att hänvisa till en position som karriärorienterad kvinna för att förklara frivillig barnlöshet. Även om den positionen accepterades i 1970-talets USA förväntas kvinnor i det finländska, liksom det svenska, samhället kunna kombinera barn och yrkesliv.¹⁵

Kvinnor och män som vill skapa en barnfri position måste också förhålla sig till negativa stereotyper och omgivningens

ifrågasättande. Den tidigare forskningen visar hur omgivningen tillskriver framförallt frivilligt barnlösa kvinnor negativa attribut som udda, ensamma, omogna, egoistiska och bittra barnhatare med traumatisk barndom.¹⁶ Kristin Park åskådliggör i sin forskning från USA hur barnfria kvinnor och män använder olika strategier för att skapa en mer positivt laddad position. Parks informanter positionerade sig bland annat som moraliskt överlägsna föräldrar genom att betona sitt reflexiva förhållningssätt till reproduktiva val. Andra strategier som de använde sig av var att omdefiniera sin egen situation och inta positionen ofrivilligt barnlös samt positionera föräldrar som egoister som skaffar barn för sin egen skull.¹⁷

Positioneringen måste dessutom förstås som präglad av könade reproduktionsnormer. Omgivningens svårigheter att hantera kvinnors frivilliga barnlöshet har förklarats vara förenade med att biologiskt moderskap och kulturell moderlighet förstås som en väsentlig och essentiell del av den ”normala” vuxna kvinnans identitet och sociala roll.¹⁸ Havandeskap, förlossning och amning har betraktats som initiationsriter in i normativ kvinnlighet. Frivilligt barnlösa kvinnor utmanar således föreställningar om vad en kvinna är och hur kvinnlighet görs. Att skapa en position som kvinna och barnlös kan därmed bli problematiskt.¹⁹

Kopplingen mellan faderskap och manlighet är inte lika stark som mellan moderskap och kvinnlighet. Barn och intimsfär spelar en underordnad roll i konstruktionen av maskulinitet.²⁰ Det finns därför färre negativa stereotyper om barnfria män än om barnfria kvinnor. Rent statistiskt är också de barnlösa männen fler, vilket kan ”normalisera” positionen som barnlös man. Hegemonisk maskulinitet har likväl ofta kopplats till potens och virilitet manifesterat i heterosexuella erövringar och biologiska barn. Män måste därför istället förhålla sig till föreställningar om vikten av att som man föra sina gener vidare och få ett barn som liknar en själv.²¹

För män finns möjligheten att välja positivt laddade maskulinitetspositioner där barn inte ges något utrymme alls. Många av dessa positioner bygger istället på en stark förankring på arbetsmarknaden. Raewyn Connell nämner exempelvis ”transnational business masculinity” – en maskulinitetsposition på den globala arbetsmarknaden, som etablerats de senaste decennierna, där karriär bygger på geografisk rörlighet, flexibilitet och självständighet vilket svårligen kan kombineras med ett aktivt faderskap.²²

Forskare i Norden har emellertid skildrat framväxten av en ”barnorienterad maskulinitetsposition”, som reflekterar mäns alltmer involverade faderskap.²³ Icke desto mindre visar Berith Brandth och Elin Kvande i sin studie av föräldralediga män i Norge att föräldraledigheten blir svår att hantera för en man utan stark förankring på arbetsmarknaden. En redan etablerad stark maskulin

identitet (förankrad i en yrkesroll) är en förutsättning för en barnorienterad maskulinitetsposition snarare än tvärtom. Deras resultat illustrerar sålunda att faderskap inte konstituerar män på samma sätt som moderskap konstituerar kvinnor.²⁴

Empiriskt material

Den här artikeln bygger på intervjuer genomförda inom ramen för två olika forskningsprojekt om frivillig barnlöshet i Sverige finansierade av FAS – Forskningsrådet för arbetsliv och socialvetenskap. Projekten är fristående från varandra och artikelförfattarna har ansvarat för varsitt projekt. Projekten har i princip byggt på samma frågeområden, men skiljer sig något åt. Det innebär att vissa frågor behandlas mer i ett projekt, vilket medför att vissa avsnitt i artikeln illustreras med fler citat från en studie. Analysen utgår från specifika frågor och forskningsområden där vi diskuterar utifrån två empiriska underlag och sedan för samman resultaten.

Helen Peterson intervjuade under 2008-2009 tjugoen frivilligt barnlösa kvinnor (intervjuer med kvinna 1-21) i åldern 29-54 år (medelåldern var 39,6 år). Nio var singlar, en var gift, sju var sambo och fyra var särbos. Alla kvinnor var heterosexuella. Kristina Engwall intervjuade under 2005-2009 nio svenska barnfria kvinnor (intervjuer med kvinna 22-30) och sex män (intervjuer med man 1-6). Fyra av kvinnorna var i trettio-fyrtioårsåldern, en i femtioårsåldern och fyra i sextioårsåldern. Vid intervjutillfället var sex kvinnor singlar, två samboende och en gift. Samtliga kvinnor hade dock tidigare i livet varit gifta eller samboende. Fem av männen var mellan trettio och fyrtio år och samboende med kvinnor. Den sjätte mannen var drygt femtio år och levde i registrerat partnerskap. I likhet med tidigare studier på området bodde alla utom en av våra informanter i större tätorter, men spridningen var desto större vad gäller utbildning och yrke. Våra informanter arbetade exempelvis som läkare, konstnär, ingenjör, behandlingsassistent, ekonomichef, förskollärare, logoped och sjuksköterska. Vi kom i kontakt med dem bland annat genom bekantas bekanta och via ett nätverk för frivilligt barnlösa. Några kontaktade själva oss då de hört talas om våra studier.

Av våra 33 muntliga intervjuer spelades alla utom en in och transkriberades. Vissa intervjuer genomfördes som telefonintervjuer. Tre av kvinnorna i Helen Petersons studie besvarade intervjufrågorna skriftligt. Två olika intervjuguider användes i de två projekten, vilket innebär att exakt samma frågor inte ställdes till alla 36 informanter. Samtliga intervjuer var semi-strukturerade till sin karaktär, och samtliga intervjuer berörde de mest övergripande temana: motiv till beslutet att förbli barnfri; omgivningens bemötande; relationer till partner, vänner, föräldrar och barn; preventivmedel och sterilisering samt betydelsen av

moderskap/faderskap för en identitet som kvinna/man. Direkta frågor kopplade till kroppen ställdes inte utan var ett tema som togs upp på informanternas initiativ.

Vi har valt att inrikta analysen i den här artikeln på temat kropp. Hittills har kroppen inte fått någon nämnvärd uppmärksamhet inom tidigare forskning om frivillig barnlöshet vilket kan tyckas anmärkningsvärt då problematiseringen annars ofta utgår från föreställningar om kvinnlighet, moderskap och heteronormativitet.

Syftet med artikeln är att låta de 36 intervjuerna synliggöra kvinnors och mäns möjligheter respektive begränsningar att konstruera en barnfri position i relation till könade föreställningar om moderskap, faderskap och kropp. Även om positionering ofta, men inte nödvändigtvis, implicerar identifiering med en position fokuserar inte analysen informanternas identitet och identitetsarbete. Med hjälp av begreppen position och positionering förflyttar analysen fokus från individens personliga berättelse och individuella erfarenheter av barnfrihet till synliggörande av hur det omgivande samhällets pronatalistiska normer, negativa stereotyper och könade förväntningar präglar denna berättelse.²⁵

Vi finner det angeläget att redovisa det rika materialet från våra två studier, som är de första vetenskapliga studierna om frivillig barnlöshet i Sverige. Av det skälet har vi valt att bygga artikeln runt ett stort antal citat från de intervjuade kvinnorna och männen.

I artikeln får kvinnornas berättelser större utrymme än männens. Det finns flera förklaringar till detta, bland annat

att det empiriska materialet består av fler intervjuer med kvinnor än män. En annan förklaring har att göra med att artikeln fokuserar kroppsliga upplevelser av graviditet och abort – erfarenheter kvinnorna men inte männen berättade om. Vi har emellertid bedömt det som viktigt att väva in

Här lyfter vi fram hur kvinnorna och männen beskrev sin barnfrihet som självklar och naturlig, samt hur de kopplade barnfriheten till avsaknaden av en biologisk, kroppslig barnlängtan.

intervjuerna med männen i artikeln för att visa att positionen naturligt barnfri hävdas av både de intervjuade kvinnorna och männen. En sådan samstämmighet mellan kvinnors och mäns berättelser har tidigare saknats i forskningen på området.

Artikeln fortsätter med en presentation av resultaten som följer en tudelad tematisering. Det första temat behandlar motiven bakom barnfriheten. Här lyfter vi fram hur kvinnorna och männen beskrev sin barnfrihet som självklar och naturlig, samt hur de kopplade barnfriheten till avsaknaden av en biologisk, kroppslig barnlängtan. Det andra temat handlar på ett konkret sätt om upprätthållandet av en barnfri livsstil. Här sätts de barnfrias syn på sterilisering, den fertila kroppen och abort i centrum. Vi avslutar artikeln med en diskussion som fördjupar analysen av hur den barnfria positionen konstrueras

med utgångspunkt i den könade kroppen och sociala och biologiska föreställningar om kvinnlighet och manlighet. Här lyfter vi blicken från de enskilda berättelserna och väger in betydelsen av kontext.

Självklart och naturligt barnfri

Genomgående hade våra informanter svårt att formulera ett tydligt motiv till sitt val att leva barnfri. Här ligger en tydlig skillnad mellan vår studie och de tidigare. Motivet som upprepats i tidigare forskning – prioritering av en yrkesmässig karriär – förekommer till exempel enbart sporadiskt i våra intervjuer och nämns så gott som aldrig som huvudmotiv. Svårigheterna att ange ett motiv avspeglas i det följande citatet där en kvinna besvarar frågan om hon funderat över varför hon inte velat skaffa barn: ”Nej, det har jag nog inte. Faktiskt. Jag vet inte. Nej, nej, jag har... jag kan inte sätta fingret på varför. Det har bara varit en naturlig grej att: ’nej’” (kvinna 14). De här svårigheterna reflekterar emellertid inte en osäkerhet rörande barnfriheten. Snarare tvärtom. Trots att det var svårt att sätta ord på varför de valt bort barn beskrevs den självvalda barnlösheten genomgående såsom ”självklar” och ”naturlig”: ”Det har varit ett naturligt val helt enkelt. Så det känns inte som nån stor sak. Men jag förstår att det är väldigt stort för andra” (kvinna 15). Berättelserna om att välja bort barn präglas på så sätt av en brist på dramatik: ”Det känns bara så starkt inom mig att det är självklart att jag inte ska ha barn. Det är inte problematiskt eller någon kris” (kvinna 9).

Frivillig barnlöshet beskrevs inte heller

som ett explicit val: ”Det är övervägande en icke-fråga, eftersom det aldrig har funnits någon längtan efter barn” (kvinna 20). En kvinna som beskrev barnfriheten som något som ”ganska länge” varit ”nästan självklart” kunde inte heller dra sig till minnes att hon: ”egentligen har fattat ett sådant beslut riktigt” (kvinna 30). En annan kvinna förklarade barnfriheten på liknande sätt: ”Det är väl att ta till att säga att det är ett beslut. Det har aldrig ingått i min världsbild att se mig själv som förälder eller ha några barn” (kvinna 25). En man drog parallellen mellan frågan om barn med andra valmöjligheter som fanns men som inte var aktuella i hans liv:

Jag känner inte att det är ett medvetet val. Jag skulle kunna flytta till Brasilien imorgon. Men jag gör inte det för jag vill inte göra det. Jag skulle kunna skaffa barn imorgon. Men jag gör inte det för jag vill inte göra det. Jag väljer inte aktivt att inte flytta till Brasilien.
(man 6)

De här förhållningssätten ligger i linje med tidigare forskning, som visat att den frivilligt barnlöse själv sällan uppfattar att det finns två olika, tydligt avgränsade alternativ att välja mellan.²⁶

Utan naturlig barnlängtan

Det som återkommer som ett motiv i de här icke-dramatiska skildringarna av en självklar och naturlig barnfrihet är en avsaknad av *barnlängtan*: ”Jag känner ingen längtan efter barn helt enkelt” (kvinna 16). En kvinna berättade hur hon försökt förklara

för sin egen mamma varför hon inte ville ha barn: ”Det är bara att jag har ungefär noll barnlängtan” (kvinna 11). Liknande motiv har nämnts i tidigare forskning om frivilligt barnlöshet om än inte i samma

”Jag har ingen längtan efter barn och det betyder ju inte att jag inte tycker om barn. Det är ju ofta en missuppfattning.”

utsträckning. Kvinnorna i Carolyn Morralls amerikanska studie talade bland annat om att de saknade ”a call to motherhood” medan frånvaron av ”babyfeber” nämns i Matilda Hemnells studie av finländska frivilligt barnlösa liksom brist på ”morsfølelse” i Tove Fjells norska studie.²⁷

Barnlängtan kan jämföras med föreställningar om kvinnors ”modersinstinkt” men inte likställas med det.²⁸ Att inte känna barnlängtan utesluter exempelvis inte enligt våra informanter omsorgskänslor för andras barn: ”Jag har ingen längtan efter barn och det betyder ju inte att jag inte tycker om barn. Det är ju ofta en missuppfattning” (kvinna 18). Medan ”modersinstinkt” enbart kopplas till kvinnor beskrevs barnlängtan dessutom vara något som även män kan ha (och sakna) även om: ”längtan efter barn förväntas vara större hos kvinnor än hos män” som en kvinna (kvinna 2) förklarade. Männerna som intervjuades i den här studien beskrev också att motivet till deras barnlöshet var att de saknade den längtan efter att skaffa barn som de såg hos andra i sin omgivning: ”Jag har bara konstaterat att många andra i min ålder

har känt behovet och dragningen till det och känner det naturligt att skaffa barn och jag har aldrig känt att jag vill göra det” (man 1).

Positionen ”naturligt barnfri” understöddes av hänvisningarna till att ”aldrig” ha känt någon längtan efter barn. Många av kvinnorna förklarade att de redan i tidig ålder saknade barnlängtan: ”Jag har aldrig velat ha barn och jag sa det första gången när jag var 9 år” (kvinna 6). I de här barndomsskildringarna återkom kvinnorna till hur de som barn, i motsats till jämnåriga flickor, inte hade ägnat sig åt lekar vars huvudfunktion är att efterlikna kärnfamiljen och ansvaret som följer med mammavollen: ”Jag lekte aldrig några omvårdande lekar, till exempel med dockor” (kvinna 20). Det var lekar som de beskrev att de inte ”kunde relatera till” (kvinna 16). Dessa barndomsberättelser förekommer också i tidigare forskning.²⁹

Kroppsliga drifter

”Naturligt” i berättelserna om avsaknad av barnlängtan syftade inte enbart till att beskriva barnfriheten såsom självklar utan också som naturlig i betydelsen naturenlig, kroppslig och biologisk. Det framgår bland annat av hur den frånvarande barnlängtan beskrevs: ”Min biologiska klocka tickade inte alls” (kvinna 11) och: ”Jag har ingen som helst drift till det där” (kvinna 12). Uttrycken speglar hur barnlängtan till sin karaktär förstods som ett kroppsligt begär och biologisk drift. En av kvinnorna förklarade att barnlängtan: ”är ju ett biologiskt behov, det vet vi” (kvinna 6) medan en annan talade om kroppens biologiska signaler:

Jag får inget sug. Jag känner ingen biologisk signal eller biologiskt tvång eller en tickande klocka. Man skulle kunna tro att det är i ens biologi för man har ju också en biologisk kropp... att det skulle komma några signaler från kroppen när man ser ett barn. (kvinna 9)

Resonemanget kopplat till biologi och kropp bidrar ytterligare till att reducera barnfriheten till ett ”icke-val”: ”Det är nåt man inte väljer. För att jag tror att det är genetiskt” (kvinna 10). På det här sättet beskrevs positionen barnfri såsom en position som inte är självvald, liksom positionen ofrivilligt barnlös – eller positionen homosexuell. En kvinna jämförde frivillig barnlöshet med homosexualitet när hon talade om omgivningens svårigheter att acceptera avvikelser från den pronatalistiska normen:

Det är ungefär som dom som försöker få homosexualitet till att det är fel. Det avviker ju från normen för det är ju inte så att alla är homosexuella. De flesta människor är heterosexuella men för den homosexuelle personen så är det ju det som är det naturliga. Alltså det sitter i kroppen. (kvinna 3)

En kvinna jämförde sig med sin syster: ”som alltid vetat att hon vill ha barn” medan hon förklarade om sig själv: ”Jag har aldrig känt att jag vill ha barn”. Hon fortsatte att resonera om frånvaron av en ”moderskapsgen”:

Det fattas nånting hos mig. [...] Det känns som att nånting fattas. Det är nånting som inte jag har. Min syster och jag är uppväxta på samma ställe, med samma föräldrar [skratt] men hon har alltid vetat att hon vill ha barn och jag har aldrig velat ha barn. [...] Jag tror att det är nånting som fattas i mig. [skratt] En gen eller nånting. En slags moderskapsgen som jag bara inte har. (kvinna 7)

Resonemanget om en kroppslig drift kan tolkas som grundat i hur de jämförde sig med personer i sin omgivning vilka talade om sin starka längtan efter barn. Att se en väninna försöka bli gravid med hjälp av IVF hade fått en kvinna att inse hur ”stark den biologiska driften är” (kvinna 10). En annan kvinna förklarade att hon inte ”har den här längtan efter barn” som hon såg hos andra:

Jag har väninnor som har haft en sån där biologisk längtan verkligen. Att kroppen vill ha det på nåt sätt. Vad jag förstår så är det väldigt starkt när man känner det och den känslan har jag nog inte haft... och att det är nån slags drift... (kvinna 19)

De intervjuade barnfria männen återkom också till att det finns en biologisk reproduktionsdrift hos de flesta. Det finns en stark tradition av att tillskriva män en starkare sexualdrift än kvinnor och en drift att sprida sin avkomma. Sådana biologiska skillnader har sedan använts för att förklara mäns otrohet, intresse för pornografi och så vidare.³⁰ De intervjuade männen konstaterade att de själva inte hade någon biologisk drift att skaffa barn. En man berättade dock att han haft ett fåtal stunder då han faktiskt känt av en sådan drift, men att han också haft ett val att följa den driften eller inte:

Då insåg jag att det här är ju bara en biologisk grej. Det är ingenting som jag ska agera på bara för sakens skull liksom. Ja, jag vet inte vad man ska kalla det... Om det är någon form av så här utvecklat tänkande eller... Men det var någon form av självsikt egentligen bara. Det var så här "det här kan inte vara det enda som ska avgöra att jag ska skaffa barn". (man 5)

Hans uttalanden kan tolkas som att han ansåg sig besegra sin egen biologiska drift genom att tänka rationellt. Han berättade att han tänkte: "...shit, det här är den här biologiska... nu triggade den liksom..." och sedan precis när jag kom på det då släppte det" (man 5). En annan man uttalade sig på ett sätt som kan tolkas som att han vunnit över sin biologiska drift: "Nej, jag har ingen sådan [biologisk klocka] eftersom jag är så övertygad om att jag aldrig har velat ha barn. Jag är så formad av det tror jag så jag ser inga tankar" (man 3).

Kroppens barnlängtan förstås följaktligen som möjlig att stoppa eller avfärda i en medveten reflekterande process, men att den också rent neurologiskt kan bli stoppad av "felkopplingar i hjärnan" som en kvinna uttryckte det:

Det är ju uppenbarligen en biologisk process, när man blir gravid. Och därför kanske man kan säga att "Ja, nånstans så vill kroppen också kunna föröka sig" och att kroppen vill det hellre än ens medvetna. Min pojkvän kom med teorin att jag kanske visst får en sån kroppslig reaktion som säger att "jag vill ha barn" men hos mig så går det upp till hjärnan och så...[...] Jag har grubblat och tänkt kanske är det nån felkoppling nånstans rent neurologiskt. (kvinna 8)

Barnlängtan beskrevs emellertid inte genomgående som sprungen ur en kroppslig process. Några av kvinnorna uppfattade att pronatalistiska normer influerar människors barnlängtan, det vill säga att barnlängtan snarare än biologiskt är socialt konstruerad. Barnlängtan kan på så sätt vara något som är: "självkänt för alla andra av ett skäl som är mer kulturellt... som har att göra med normer"

(kvinna 8). Kvinnorna lyfte sålunda också fram betydelsen av pronatalistiska normer för hur en naturligt familjebildning definieras:

Det är mycket möjligt att det finns en biologisk drift men det finns också en väldigt stark kulturell... [...] Alltså folk tar så för givet att det ska vara mamma, pappa och då ska man ha barn. Och så ska det vara en familj och den ska se ut på ett visst sätt. (kvinna 30)

Flera av informanterna förklarade dessutom hur de under många år, påverkade av de pronatalistiska normerna, förväntade sig att de skulle börja känna en längtan efter barn. *När* (och inte *om*) längtan kom skulle det bli aktuellt att skaffa barn: "När jag var yngre så trodde jag att det var nånting som skulle komma när man blev äldre. Att när jag är så här mellan 25 och 30, så kommer jag att vilja ha barn... men det har det ju inte gjort" (kvinna 7). Oavsett om den förstås som social eller biologisk kan det här sättet att se på barnlängtan förklara hur informanterna resonerade om preventivmedel. Som nästa avsnitt visar uttryckte nämligen både kvinnorna och männen tveksamhet inför sterilisering.

Sterila och naturliga kroppar

Att leva i en heterosexuell relation som barnfri innebär för de allra flesta att preventivmedel blir en del av vardagen. Det säkraste sättet för sexuellt aktiva och fertila kvinnor och män att skydda sig mot graviditeter är sterilisering. Trots det hade bara ett fåtal av de intervjuade kvinnorna och en av de intervjuade männen valt att sterilisera sig. En förklaring till att sterilisering valdes bort var att de inte utslöt att de någon gång i framtiden skulle börja längta efter barn: "Det är faktiskt enda anledningen till att jag inte steriliserat mig redan som 20-åring: man vet ju aldrig" (kvinna 16). Även om de såg sin barnfrihet som naturlig och självklar utslöt de inte att barnlängtan fortfarande kunde komma. Det här var en föreställning som förekom hos både kvinnorna och männen: "Det [barnlängtan] är ingenting jag känner men jag förstår ju att det mycket väl kan ploppa igång något en dag" (man 6). En av männen förklarade därför om sterilisering: "Jag är inte beredd att gå så långt. Det finns enklare sätt att göra det på och jag tänker inte på något som helst sätt placera mig i en återvändsgränd" (man 4).

Även de 50 brittiska frivilligt barnlösa kvinnor som Jane Bartlett intervjuade förstod modersinstinkt som något som plötsligt skulle kunna slås på som om någon tryckt på en knapp ("baby button").³¹ Föreställningen om en barnlängtan som kan "ploppa igång" kan tolkas i relation till hur omgivningen bemöter frivilligt barnlösa. Våra studier, liksom tidigare forskning, visar hur frivilligt barnlösa ofta ställs inför påståendet "du kommer att ångra dig när du blir äldre".

Frivillig barnlöshet betraktas även ibland inom den medicinska professionen som ett övergående stadium som kvinnor förväntas ”växa ifrån”, en uppfattning som lett till att barnfria kvinnor som begärt att bli steriliserade har avvisats.³² De här föreställningarna kan förklara en av kvinnornas svar: ”Nej, jag har inte steriliserat mig, för jag har hoppats på att jag skulle ändra mig. Att hormonerna skulle vakna till liv någon gång” (kvinna 20). En sådan förhoppning kan tolkas som att det finns en vilja och en önskan att anpassa sig till normen.

En kvinna berättade: ”Jag har alltid varit säker på... som det känns just nu så vill jag inte ha barn” (kvinna 23). Trots det besvarade hon frågan om hon funderat på sterilisering så här:

Det är klart att jag har tänkt tanken... men då har det nog varit det där att ”Tänk om jag skulle ändra mig”. [...] Om jag helt plötsligt om tio år kommer att känna ”Oj, nu måste jag ha barn!”. (kvinna 23)

Den här kvinnan, som inte ville utesluta att hon kanske skulle få längtan efter barn i framtiden, är en av de yngsta av de intervjuade kvinnorna. Hon var 31 år vid tiden för intervjun. En annan av de yngre intervjuade kvinnorna (33 år) förklarade att hon inte steriliserat sig: ”Det vore så... ja, man vet ju aldrig. Det vore så definitivt” (kvinna 17).

De som inte talar om möjligheten att i framtiden uppleva barnlängtan är de kvinnor som närmar sig eller redan passerat klimakteriet, den man som steriliserat sig, en

man som lever med en steriliserad kvinna samt mannen som lever i ett samkönat förhållande. Ju längre bort från möjligheten att bli förälder de befann sig, desto mindre reflektioner rörande en eventuell, fram-

Frivillig barnlöshet betraktas även ibland inom den medicinska professionen som ett övergående stadium som kvinnor förväntas ”växa ifrån”.

tida barnlängtan tycktes informanterna ha. Tankarna om att man någon gång i framtiden kan känna barnlängtan och ångra sitt beslut om sterilisering tycks således vara kopplade till kroppens förväntade reproduktionsförmåga. Tidigare studier pekar också på att frivilligt barnlösa kvinnor börjar skapa en stark barnfri position först efter att deras reproduktionsförmåga har upphört.³³

Kön spelar här en viktig roll på så sätt att män är fertila längre än kvinnor och kan skjuta ett beslut i barnfrågan framför sig längre. Som kategori kan därför män framstå som mer ambivalenta när det gäller barnfrihet än kvinnor. Detta resultat överensstämmer med attitydundersökningar som visar att äldre barnlösa är mer övertygade om att de kommer att förbli barnlösa än yngre barnlösa liksom att män är mer tveksamma än kvinnor.³⁴ I tidigare forskning har oftast ett urval tillämpats som utesluter kvinnor under 30-35 år för att undvika förändringar av den barnfria statusen.³⁵ Ett sådant urval kan bidra till

att män framstår som mer tveksamma till att ta definitiva beslut om barnfrihet än kvinnor. Fler yngre kvinnliga barnfria informanter skulle troligtvis öka andelen tveksamma kvinnor.

Berättelserna om att vilja hålla dörren öppen påverkas sannolikt också av två tendenser i vårt samhälle; uppskjutet barnafödande samt ökad användning av reproduktionsteknologier.³⁶ Det här leder till att även en kvinna som är 43 år (kvinna 15) kan tala om att inte vilja stänga dörren helt till en eventuell framtida barnlängtan.

Att sterilisering inte var aktuellt på grund av hänsynstaganden till den naturliga, fertila kroppen visar bland annat följande citat av en kvinna som förklarade varför hon avvisade sterilisering: ”Det är ju bara att krångla till det och hamna i klimakteriet alldeles för tidigt” (kvinna 6). En annan kvinna hänvisade till vikten av att inte störa ”kroppens naturliga processer”:

Varför ska man göra om det som är?
 Det är ett ingrepp som jag inte vet hur det kommer att påverka min kropp.
 När kroppen tycker att den inte ska ha barnmöjligheten längre, så stannar det... Allting ska leva sitt egna naturliga... Jag vill inte störa processen på det sättet. Så det ska vara som det är.
 Jag tar inte p-piller för jag vill inte ha den här hormonstörande... (kvinna 9)

En av kvinnorna som hade steriliserat sig hänvisade emellertid till samma resonemang om en naturlig kropp som förklaring till varför hon valt bort p-piller och föredragit sterilisering: ”Jag vill inte ha några

hormoner inne i kroppen överhuvudtaget! Det ville jag absolut undvika för det kan ju trigga precis vad som helst. Man vet aldrig” (kvinna 12). Det här resonemanget, som avspeglar en brist på förtroende för preventivmedel, återkommer även i internationella studier om frivillig barnlöshet och sterilisering.³⁷

Det fanns slutligen ytterligare en anledning till att undvika sterilisering. En kvinna menade att: ”det är alltid skönt att ha dörren öppen” och berättade vidare om hur hon förstod sterilisering som något som gjorde ”icke-beslutet” reellt på ett dramatiskt vis:

Jag kan tänka mig att om jag hade steriliserat mig så kan det bli väldigt traumatiskt eftersom det verkligen blir ”nu går det inte”, ”nu är det slut”. När ändå möjligheten finns så är det ju inte riktigt ett lika stort beslut. (kvinna 15)

Att välja bort sterilisering kan alltså också vara ett sätt att slippa fatta ett slutgiltigt beslut och behöva göra ett val. Då preventivmedel och abort finns tillgängligt finns inte anledning att fatta slutgiltiga beslut involverande sterilisering. I samband med abort hade dock några av kvinnorna blivit tvungna att fatta ett explicit reproduktivt val.

Fertila kroppar

Även om våra informanter inte såg det som särskilt svårt att skydda sig mot en oönskad graviditet på andra sätt än genom sterilisering så var möjligheten till fri abort viktig för att kvinnorna skulle kunna förbli

barnfria. Nio av kvinnorna berättade att de genomgått en abort, vilket beskrevs som ett oproblematiskt val som: ”var så helt naturligt” (kvinna 3). En konsekvens av att genomgå en abort är beskedet att kroppen faktiskt är fertil. För frivilligt barnlösa finns annars ingen anledning att pröva fertilitetsförmågan. Därför vet inte alla barnfria om de har de biologiska möjligheterna att bli föräldrar. I och med graviditeten blev barnfriheten ett explicit val: ”Då blev det väldigt tydligt att ’det här är faktiskt inte något som jag vill ha i mitt liv’” (kvinna 3).

Trots frånvaron av tvekan när det kom till beslutet om abort beskrev några kvinnor upplevelsen att under en kort period ha varit gravid såsom en omvälvande kroppslig erfarenhet. För vissa var de kroppsliga förändringarna så stora att kvinnorna genast insåg att de var gravida: ”Jag märkte det direkt på kroppen och allting. [...] Hormonerna slår till på ett fantastiskt, märkligt sätt” (kvinna 22). Ibland upplevdes dessa förändringar som synnerligen obehagliga:

Mitt humör var hemskt och jag mådde jättedåligt och jag kände att jag hade en alien... det var nånting som invaderade min kropp. [...] Det var hemskt. Min kropp var invaderad av en främmande varelse som inte hade där att göra. (kvinna 11)

Jane Bartlett tolkar den här typen av negativa skildringar, som även förekom i hennes studie, som uttryck för en rädsla att förlora kontroll inte bara över kroppen utan också över sitt liv.³⁸ Det här liknar även Simone

de Beauvoirs resonemang om fostret som en parasit som tvingar kvinnan att avsäga sig sin autonoma position.³⁹ Att en gravid kvinna artikulerar dylika känslor inför sitt ofödda barn är dessutom i det närmaste tabubelagt i vårt samhälle då dessa känslor inte bara är ett brott mot normativa föreställningar om kvinnor som omvårdande, födande och självuppoffrande utan också utgör ett hot mot kärnfamiljen som institution.⁴⁰ Även om en av mödrarna i Lucy Baileys studie på liknande sätt beskrev hur hon uppfattade att barnet hon burit på invaderade hennes kropp skiljer sig skildringarna radikalt från exempelvis ofrivilligt barnlösas längtan och: ”fysiska begär efter en gravid kropp, mjölkstinna bröst och fosterrörelser under huden” beskrivna i Susanne Lundins studie.⁴¹

För andra barnfria kvinnor som genomgått abort väckte graviditeten emellertid, till deras egen förvåning, positiva känslor: ”Jag blev överraskad över den här positiva känslan som jag fick att det var så häftigt och vackert på något sätt” (kvinna 9). En av kvinnorna berättade om lättnaden över att få en abort och att: ”det var inte någon fundering över det” (kvinna 26). Samtidigt förklarade hon hur hon vid beskedet om att hon var gravid under en kort stund även tänkte hur ”fantastiskt det är med barn”.

Funktionella kroppar

Oavsett erfarenheter av graviditet eller ej framträder i intervjuer med vissa av kvinnorna en bild av reproduktionsförmågan som den kvinnliga, fertila kroppens funktion, ändamål och innersta väsen: ”Den kvinnliga kroppen är biologiskt gjord för

att ha barn, som en behållare, och är livgivande och man påminns om det varje månad” (kvinna 17). Att ha en fertil kropp men inte använda den kan med det här perspektivet betraktas som ett slöseri: ”Alla dom här delarna av mig som jag skulle kunna vara utan, som jag inte kommer att använda nån gång... bröst och breda höfter och mens i alla dessa år, i onödan!” (kvinna 17). En annan kvinna förklarade också att hon mycket väl förstod tankegången att: ”det är ens skyldighet som kvinna” att använda livmodern till det som den är till för (kvinna 30). En kvinna talade om en ”steril kvinnlighet” (kvinna 13) då hon kände sig kvinnlig men förstod: ”syftet med kvinnligheten att man ska avla ett barn” (kvinna 13). Definitionen av kvinnlighet i termer av moderskap och barnafödande är således synnerligen seg och beständig. Även om de barnfria kvinnorna utmanade definitionen reproducerade de den också.

Att ha en fertil kropp men sakna barnlängtan kan dessutom leda till dåligt samvete i relation till kvinnor som har barnlängtan men saknar en fertil kropp:

Man får dåligt samvete när man hör om folk som kämpar för att få barn. Själv har man liksom baby-making-kroppen och så vill man inte använda fabriken. Den står och förfaller för man har inget behov av det. [...] Det är så orättvist ibland. Rent biologiskt. Det är så orättvist, kopplingen som blir ibland. (kvinna 12)

Tidigare forskning nämner också hur frivillig barnlöshet skapar barriärer mellan

kvinnor då kvinnor som inte är fertila kan uttrycka förakt för barnfrias beslut.⁴² Det fanns därtill en sorg hos vissa av kvinnorna över att de inte tillätit sina kroppar att uppfylla sitt syfte: ”Jag tycker egentligen att det är lite sorgligt att man inte har använt sin kropp. Min kropp kan föda barn och jag har inte låtit den göra det” (kvinna 28).

Flera av kvinnorna nämnde att de hört formuleringen: ”du är ingen riktig kvinna förrän du har fått barn”. Påståendet om att inte vara en riktig kvinna är kopplat till föreställningarna om den funktionella kvinnliga kroppens reproduktionsförmåga.⁴³ En typisk reaktion på det här påståendet var att uppfatta det som mer eller mindre obegripligt. En kvinna förklarade: ”Min kvinnlighet sitter inte alls i om jag har barn eller inte eller i om jag har en önskan efter barn. Det är inte alls kopplat till moderskap” (kvinna 30). Även om den kvinnliga kroppen inte uppfyllde sin biologiska funktion kunde den ändå fylla en viktig funktion i skapandet av positionen barnfri kvinna. En kvinna som berättade att hon ”kände sig jättekvinnlig” refererade till att en kvinna har en ”kvinnlig kropp” med ”kvinnliga organ”, ”menstruation” och ”omsorgsgener” (kvinna 9).

Kontrollerade kroppar

I intervjuerna med kvinnorna framkommer uppfattningar om risker med att vara gravid och genomgå en förlossning, detta trots att den kvinnliga kroppens funktion beskrevs vara att just föda barn. En av kvinnorna som genomgått en abort illustrerade känslan när hon insåg att hon var gravid med utropet: ”Herregud! Min kropp! Jag

vill inte bli förstörd” (kvinna 26). En annan kvinna påtalade risken med att få ett ödelagt sexliv (kvinna 24). De kroppsliga förändringarna som en graviditet kan innebära såsom mindre fasta bröst, övervikt, urinläckage och slappare mage kan tolkas som att den kvinnliga kroppen blir mindre kvinnlig. Det här är något som även tidigare forskning har visat kan skrämja och avskräcka kvinnor från att skaffa barn.⁴⁴ Även om de intervjuade kvinnorna i våra studier inte nämnde detta som ett huvudsakligt motiv för sin barnlöshet berättade till exempel en kvinna hur hon bestämt förklarat för sin före detta make: ”Jag tänker inte skaffa barn. Jag tänker inte utsätta min kropp för en graviditet” (kvinna 11).

Några av våra intervjuade kvinnor ställde sig dock tveksamma till resonemang om att kroppen blir förstörd av graviditet. De

En av kvinnorna som genomgått en abort illustrerade känslan när hon insåg att hon var gravid med utropet: ”Herregud! Min kropp! Jag vill inte bli förstörd”.

hävdade istället att det är ett argument som hör samman med den kroppsfixering som råder i vårt samhälle (kvinna 27). En graviditet kan också erbjuda kvinnor en (temporär) position befriad från de kulturella kraven på en vältränad, ”slimmad”, kropp.⁴⁵ Samma kvinna som ovan förklarade vidare: ”Ju äldre man blir, desto mer förväntas man på något sätt övergå från sexobjekt, om vi ska hårdra det, till att vara mor. Man går

över i en annan kvinnlighet då kan man säga” (kvinna 24). Samtidigt som en kvinnokropp övergår till att bli mor och därmed uppfyller de funktionella kraven på en ”normal kvinnlighet” fjärmars kroppen från ett annat kroppsligt ideal för kvinnor.⁴⁶ Det finns således en dubbelhet i hur kvinnorna förstod kopplingen mellan kvinnlighet och kroppen i och med att den gravida kroppen och moderskroppen kan förstås såsom både kvinnlig och okvinnlig.

En socialt, kulturellt och biologiskt annorlunda position

Vi konstaterade inledningsvis att frivilligt barnlösa utgör en minoritet i vårt samhälle. Vår utgångspunkt är emellertid att frivillig barnlöshet inte är en marginell fråga utan tvärtom är kopplad till de stora och allmängiltiga frågorna i livet som de allra flesta någon gång konfronteras med. Frivillig barnlöshet berör reproduktiva normer och hur vi ser på föräldraskap. Genom att belysa det som många anser vara onormalt och onaturligt träder också konturerna fram av det som betraktas som normalt och naturligt. Det som framträder i de barnfria positionering är inte bara de legitima motiven till att välja bort barn utan också de ”rätta” motiven till att skaffa barn: familjebildning bör föregås av en barnlängtan.

Barnlängtan, eller mer korrekt – avsaknad av barnlängtan – är ett centralt tema i vårt material och har fått en framträdande plats i den här artikeln. För att ytterligare göra det som vi inledningsvis påpekade var centralt – kontextualisera resultaten – föreslår vi att det starka värde som barnlängtan tillskrivs kan förklaras av vår tids tanke att

ett barn inte nödvändigtvis behöver vara planerat, men ska vara välkommet och efterlängtat. Att till exempel föda bara för att man inte vill göra abort accepteras knappast idag, till skillnad från förr, när abort inte var socialt accepterat eller lagligt.⁴⁷ Vid en oplanerad graviditet måste beslutet om abort vara välinformerat och föremål för reflektion men framförallt fattas på grundval av om barnlängtan existerar eller inte: ”Antingen vill man [ha barn] och längtar eller så blir det ett brott mot det barnet” (kvinna 13).

Även (blivande) föräldrar använder idag förekomsten av barnlängtan som en indikation på att ”tiden är rätt” för att skaffa barn. Enligt Disa Bergnéhr är barnlängtan ett argument som kan slå ut alla trygghetsaspekter, som fast inkomst och bra bostad, vilka annars nämns i detta sammanhang.⁴⁸ Genom att åberopa avsaknaden av barnlängtan sker positioneringen som barnfri följaktligen i enlighet med normer om det goda föräldraskapet i vårt samhälle. Användningen av samma argument som (blivande) föräldrar kan tolkas som ett sätt att göra positionen barnfri mindre provocerande för omgivningen. Att en sådan strategi kan vara nödvändig visar våra resultat då barnfri även i vårt samhälle är en stigmatiserad position. Frivilligt barnlösa riskerar att bli ifrågasatta, skuldbelagda och negativt stereotypiserade. Frånvaron av andra motiv i intervjuerna är ett tecken på att dessa motiv saknar legitimitet i vårt samhälle där externa hinder för barnafödande betraktas som undanröjda. De motiv för barnfrihet som varit gångbara i andra länder, såsom att välja karriär före

barn, accepteras svårligen i ett samhälle där ambitionen är att barn och yrkesliv ska kunna förenas.

”Att våga erkänna en längtan att inte skaffa barn” (kvinna 3) uppfattades emellertid också av våra informanter som till viss del tabubelagt, vilket leder oss in på

Frivilligt barnlösa riskerar att bli ifrågasatta, skuldbelagda och negativt stereotypiserade.

det andra centrala temat i artikeln – hur positionen naturligt barnfri konstruerades som förenlig med uppfattningar om biologisk reproduktionsdrift och kroppens funktion. En biologisk förklaringsmodell kan dels tolkas som uttryck för hur hänvisningar till gener och DNA tillskrivs ett högt förklaringsvärde i vårt samhälle.⁴⁹ I ett samhälle där inga andra motiv accepteras är det kroppens signaler som blir det obestridliga argumentet som legitimerar frivilligt barnlöshet. Dels kan kroppens särställning ses som ett uttryck för hur kroppen i vårt samhälle blir en del av ett reflexivt projekt. Det handlar dock här mindre om det som exempelvis Anthony Giddens beskriver – att kroppens funktioner i vårt samhälle blir mindre determinerande och alltmer öppna för medveten och ändamålsenlig reglering. Istället tillskrivs kroppen i våra informanters berättelser en agens som påminner om hur Donna Haraway beskriver naturen som något oberäkneligt som vi snarare än kontrollera måste lära oss att samtala med.⁵⁰ De barnfria kvinnornas ”samtal” med sina kroppar präglas av respekt och hänsyn samt

försiktighet (genom att till exempel avstå sterilisering). Kropparna tillskrivs därtill kapaciteten att uppleva svek (när kvinnan inte låter kroppen föda barn) liksom förmågan att initiera oberäkneliga processer. Kroppen kan när som helst spela de barnfria kvinnorna ett spratt och plötsligt generera en barnlängtan. Kroppen tycks i dessa berättelser leva ett eget slags liv som inte helt och fullt kan kontrolleras.

Här synliggörs också en skillnad mellan intervjuerna med de barnfria kvinnorna och männen. Medan de flesta av kvinnorna positionerade sig som barnfria med hjälp av en deterministisk biologisk grundsyn på barnlängtan framkommer i vissa intervjuer en kamp mellan det biologiska och det sociala. Det är framförallt männen som talar om att övervinna de biologiska drifterna, kontrollera kroppen och vad som kan förstås som medvetandets seger över kroppen. Det är följaktligen en komplex bild av det naturliga som framträder. Å ena sidan respekterar informanterna sin kropp och de biologiska drifterna genom att de inte skaffar barn. Å andra sidan talar de om att bemästra sin kropp och inte ge efter för biologiska drifter.

Den motstridiga bilden kan tolkas mot bakgrund av att rationellt tänkande, skilt från kroppen, historiskt har förknippats med maskulinitet medan kvinnor alltid har setts som närmare sin kropp eller definierats just genom den kvinnliga kroppen.⁵¹ Jeanne M. Lorentzen beskriver i sin forskning hur kvinnor därför kunnat använda sig av två olika typer av kroppsligt baserad kunskap för att utöva motstånd mot medicinsk forskning som betraktat kvinnors

reproduktiva organ som patologiska. Det handlar dels om emotionell kunskap baserad direkt på kroppslig erfarenhet av en graviditet eller abort, dels mer empatiskt grundad kunskap erhållen genom tolkning av kroppsliga erfarenheter hos personer i omgivningen med vilka kvinnorna identifierar sig.⁵²

Ett exempel på den första typen av kunskap, baserad på kvinnors ”samtal” med kroppen, reflekteras i berättelser om fostret som invaderar kroppen. Ett exempel på den andra typen av kunskap avspeglas när informanterna hänvisar till kvinnors användning av assisterad befruktning. Giddens tar reproduktionsteknologin som ett exempel på hur vi kontrollerar kroppen utifrån livsval.⁵³ Våra informanter tolkar in en helt annan betydelse i nyttjandet av fertilitetsbehandlingar. De anför andra kvinnors användning av assisterad befruktning som ett tecken på att barnlängtan är en kroppslig drift – omöjlig att kontrollera och stå emot.

Resonemang grundade på de här två typerna av kunskap går stick i stäv med vad som har beskrivits som den feministiska rörelsens strävan efter att distansera kvinnor från biologisk determinism.⁵⁴ Men resonemangen fyller en funktion i kvinnornas positionering då deras brott mot normer om kvinnlighet nedtonas när de på detta sätt ger företräde för ett kvinnligt sätt att resonera. Möjligheterna att positionera sig som kvinnlig, även om det är en ”steril kvinnlighet”, ökar således. Reproduktionsteknologin bidrar också till en upplösning mellan sexualitet och reproduktion som kan underlätta för kvinnorna

att positionera sig som kvinnliga.⁵⁵ En av våra informanter, som upplevde sig som kvinnlig, förklarade till exempel att denna kvinnlighet var lösgjord från moderskap och: ”mer kopplat till sexualitet [och] det sexuella mötet med en man” (kvinna 30). Att sakna barnlängtan blir naturligt i betydelsen utanför subjektets medvetna kontroll och på så sätt ett isolerat biologiskt fenomen som inte nödvändigtvis påverkar en kvinnlig identitet. Intervjuerna återspeglar sålunda både hur segsliten idén om den nära kopplingen mellan kvinnlighet och moderskap är och hur denna koppling kan utmanas.

Artikeln har synliggjort vilken mening informanterna ger kroppen och de sociala funktioner och kulturella värden som kroppens reproduktionsförmåga tillskrivs av kvinnor och män som positionerar sig som barnfria. Artikeln visar dessutom vilken funktion kroppen får i deras positionering. När de barnfria kvinnorna positionerar sig i relation till mödrar, moderskap och kvinnlighet, och använder föreställningar om den biologiska kroppens drifter i meningsskapandet, artikulerar de både biologisk skillnad och kulturell tillhörighet.

Det sista av artikelns genomgående teman handlar om viljan att upprätthålla möjligheterna att kunna välja. Våra intervjuer visar inte bara på betydelsen av att ha ett val utan också av att friskriva sig från att ha gjort ett slutgiltigt val. Det här temat kommer bland annat till uttryck då de flesta av de barnfria informanterna avstår från att sterilisera sig, vilket kan tolkas som en anpassning till pronatalistiska normer i vårt samhälle. Tillbakavisandet av sterilisering som en alltför drastisk åtgärd reflekterar också våra informanters uppfattning att frivillig barnlöshet är en process och en pågående social praktik snarare än ett tydligt beslut. Att hävda och vidmakthålla kroppens naturliga förmåga att ”trigga en barnlängtan” blir centralt för att kunna hävda positionen naturligt barnfri. Eftersom kroppen beskrivs som oberäknelig kan det till och med uppfattas som en lättnad när den reproduktiva perioden är över. Positionen naturligt barnfri kräver då inget ytterligare motiv än att: ”Det blev så här” (kvinna 13). Barn har på så sätt upphört att vara en naturlig del av livet.⁵⁶ Istället är det beslutet att avstå från reproduktion när barnlängtan saknas som blir naturligt.

Noter

- 1 David E. Bloom och Anne R. Pebley: "Voluntary Childlessness: A Review of the Evidence and Implications", *Population Research and Policy Review* 1982:3; Sharon K. Houseknecht: "Voluntary Childlessness", *Journal of Family Issues* 1982:4; Donald T. Rowland: "Historical Trends in Childlessness", *Journal of Family Issues* 2007:10; Maria Letizia Tanturri och Letizia Mencarini: "Childless or Childfree? Paths to Voluntary Childlessness in Italy", *Population and Development Review* 2008:1; Tomas Sobotka: *Postponement of childbearing and low fertility in Europe*, Dutch University Press 2004; Agnese Vitali, Francesco C. Billari, Alexia Prskawetz och Maria Rita Testa: "Preference Theory and Low Fertility: A Comparative Perspective", *European Journal of Population* 2009:4.
- 2 Ulrich Beck och Elisabeth Beck-Gernsheim: *Individualization*, Sage 2002; Anthony Giddens: *Modernity and Self-Identity. Self and society in the late modern age*, Stanford University Press 1991.
- 3 Glenice J. Wood och Janice Newton: "Childlessness and Women Managers: 'Choice', Context and Discourses", *Gender, Work and Organization* 2006:4, s. 347.
- 4 Barnlösheten mäts bland de som bedöms ha nått slutet av sin reproduktiva period, oftast rör det sig om kvinnor över 45 år och män över 55 år. SCB: *Barn eller inte? Resultat från en enkätundersökning om kvinnors och mäns inställning till barnafödande*, Demografiska rapporter 2009:2; SCB: *Sveriges framtida befolkning 2009–2060*. Demografiska rapporter 2009:1.
- 5 Tove Fjell: *Å si nei til meningen med livet? En kulturvitenskapelig analyse av barnfrihet*, Tapir Akademisk Förlag 2008; Gayle Letherby: "Mother or Not, Mother or What? Problems of Definition and Identity", *Women's Studies International Forum* 1994:5; Kristin Park: "Stigma Management among the Voluntarily Childless", *Sociological Perspectives* 2002:1.
- 6 Stort tack till alla som ställde upp och blev intervjuade av oss. Vi vill även tacka de anonyma granskarna samt redaktörerna Anna Lundberg och Amelie Björck för kommentarer på tidigare versioner av den här artikeln.
- 7 Susan R. Hoffman och Ronald F. Levant: "A Comparison of Childfree and Child-Anticipated Married Couples", *Family Relations* 1985:2; Sharon K. Houseknecht: "Voluntary Childlessness", *Handbook of Family and Marriage*, Marvin B. Sussman, Suzanne K. Steinmetz och Gary W. Peterson (red.), Plenum Press 1987; Renske Keizer, Pear A. Dykstra och Miranda D. Jansen: "Pathways into Childlessness: Evidence of Gendered Life Course Dynamics", *Journal of Biosocial Sciences* 2007:6; G. N. Ramu: "Family Background and Perceived Marital Happiness: A Comparison of Voluntary Childless Couples and Parents", *Canadian Journal of Sociology* 1984: 1.
- 8 Houseknecht 1987.
- 9 Jean E. Veever: "Voluntary Childlessness: A Neglected Area of Family Study", *The Family Coordinator* 1973:2; Jean E. Veever: *Childless by Choice*. Butterworths 1980; Jean E. Veever: "Voluntary Childlessness: A Review of Issues and Evidence", *Marriage and Family Review* 1979:2.
- 10 Gayle Letherby: "Childless and Bereft?: Stereotypes and Realities in Relation to 'Voluntary' and 'Involuntary' Childlessness and Womanhood", *Sociological Inquiry* 2002:1.
- 11 Vi använder både "frivilligt barnlös" och "barnfri". "Barnfri" refererar oftast till informanternas skapande av en positivt laddad position. Vi är dock medvetna om problematiken med uttrycken. Forskare har uppmärksammat bristen på analytiskt oproblematiska begrepp för att beteckna gruppen barnfria i det engelska språket. Jane Bartlett: *Will you be Mother? Women Who Choose to Say No*. Virago Press 1994, s. x-xi. Vi kan bara tillägga att samma problematik existerar inom det svenska språket. Alla begrepp som omfattar ordet "barn" medför en definition

- som utgår från vad som förutsätts saknas i deras liv. Annily Campbell: *Childfree and Sterilized. Women's Decisions and Medical Responses*, Cassell 1999, s. 117; Mardy S. Ireland: *Reconceiving Women. Separating Motherhood from Female Identity*, The Guildford Press 1993, s. 156-157. Carolyn M. Morell efterfrågar ett helt nytt, positivt laddat, begrepp och drar en parallell till hur "single" används istället för "ogift" eller "äktenskapsfri". Carolyn M. Morell: *Unwomanly Conduct. The Challenges of Intentional Childlessness*, Routledge 1994, s. 21.
- 12 Bronwyn Davies och Rom Harré: "Positioning: The Discursive Production of Selves", *Journal for the Theory of Social Behaviour* 1991:1; Richard Dunford och Deborah Jones: "Narrative in Strategic Change", *Human Relations* 2000:9; Nigel Edley och Margaret Wetherell: "Jockeying for Position: the Construction of Masculine Identities", *Discourse & Society* 1997:2; Margaret Wetherell: "Positioning and interpretative repertoires: conversation analysis and post-structuralism in dialogue", *Discourse & Society* 1998:3.
 - 13 Fjell 2008. Det finns även en finländsk pro graduavhandling: Matilda Hemnell: "*Frivilligt barnlös*" – en studie av kvinnors självbiografiska berättelser, Åbo Akademi 2007.
 - 14 *Barnafödandet i fokus. Från befolkningspolitik till ett barnvänligt samhälle*, Fritzes offentliga publikationer 2001.
 - 15 Maaret Wager: "I. Childless by Choice? Ambivalence and the Female Identity", *Feminism & Psychology* 2000:3.
 - 16 Bartlett 1994, s. 14; Campbell 1999, s. 114; Morell 1994, s. 74.
 - 17 Park 2002, s. 33-35.
 - 18 Helene Brembeck: "Det (post)moderna moderskapet", *Familj och kön. Etnologiska perspektiv*, Birgitta Meurling, Britta Lundgren och Inger Lövkrona (red.), Studentlitteratur 1999; Rosemary Gillespie: "When No Means No: Disbelief, Disregard and Deviance as Discourses of Voluntary Childlessness", *Women's Studies International Forum* 2000:2; Rosemary Gillespie: "Childfree and Feminine. Understanding the Gender Identity of Voluntarily Childless Women", *Gender & Society* 2003:1; Gayle Letherby: "Other than Mother and Mothers as Others: the Experience of Motherhood and Non-Motherhood in Relation to 'Infertility' and 'Involuntary Childlessness'", *Women's Studies International Forum* 1999:3; Susanne Lundin: "Längtan efter social och biologisk identitet", *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 1995:1, s. 38.
 - 19 Ireland 1993, s. 14; Alison Bartlett: "Thinking through breasts. Writing maternity", *Feminist Theory* 2000:2; Gayle Letherby och Catherine Williams: "Non-Motherhood: Ambivalent Autobiographies". *Feminist Studies* 1999:3; Judith Lorber och Lisa Jean Moore: *Gendered Bodies. Feminist Perspectives*, Roxbury Publishing Company 2007, s. 41; Karen Ramsay och Gayle Letherby: "The Experience of Academic Non-Mothers in the Gendered University", *Gender, Work and Organization* 2006:1.
 - 20 Disa Bergnéhr: *Timing parenthood: independence, family and ideals of life*, Linköpings Universitet 2008, s. 28.
 - 21 Disa Bergnéhr: "Föräldraskapets värde", *Barn, barndom och föräldraskap*, Ann-Marie Markström, Maria Simonsson, Ingrid Söderlind och Eva Ånggård (red.), Carlssons 2009, s. 251; Susanne Lundin: "Könsbilder – familjeskap och reproduktionsteknologi", *Familj och kön. Etnologiska perspektiv*, Birgitta Meurling, Britta Lundgren och Inger Lövkrona (red.), Studentlitteratur 1999, s. 163; Karen Throsby och Rosalind Gill: "'It's Different for Men'. Masculinity and IVF", *Men and Masculinities*, 2004:6, s. 344.
 - 22 RW Connell: "Masculinities and globalisation", *Men and Masculinities* 1998:1; Jfr John Gillis: "Marginalization of fatherhood in Western countries", *Childhood*, 2000:2; Eva

- M. Bernhardt och Frances K. Goldscheider: "Men, Resources, and Family Living: The Determinants of Union and Parental Status in the United States and Sweden", *Journal of Marriage and Family* 2001:3.
- 23 Lisbeth Bekkengen: "Föräldralediga män och barnorienterad maskulinitet", *Manlighetens många ansikten – fäder, feminister, frisörer och andra män*, Thomas Johansson och Jari Kuosmanen, (red.) Liber 2003; Thomas Berglund: *Det goda faderskapet – i svenskt 1800-tal*. Carlssons 2007, s. 77-83. Letherby 1999, s. 361; Ulf Mellström: "Nytt faderskap i skärningspunkten mellan produktion och reproduktion?", *Socialvetenskaplig tidskrift* 2006:2.
- 24 Berit Brandth och Elin Kvande: "Masculinity and Childcare: The reconstruction of fathering", *The Sociological Review* 1998:2.
- 25 Jfr. Davies och Harré 1991.
- 26 Letherby 1999; Ramsay och Letherby 2006; Wood och Newton 2006.
- 27 Hemnell 2007; Fjell 2008; Morell 1994, s 66-68.
- 28 Jfr. Caroline Foster: "The limits to Low Fertility: A Biosocial Approach", *Population and Development Review* 2000:2.
- 29 Campbell 1999, s. 94 och s. 106; Ireland 1993, s. 98.
- 30 Jfr R. W. Connell: *Om genus*, Daidalos 2003, s. 46-47.
- 31 Bartlett 1994, s. 59-60.
- 32 Jfr Bartlett 1994, s. 144-149; Campbell 1999, s. 115.
- 33 Bartlett 1994, s. 60; Ireland 1993, s. 44; Morell 1994, s. 104.
- 34 SCB 2009:2.
- 35 Houseknecht 1987, s. 372.
- 36 Andelen förstföderskor som är 35 år och äldre har ökat avsevärt sedan 1973. Idag är nästan lika många förstföderskor mellan 30-34 år som mellan 25-29 år. Antalet IVF-behandlingar i Sverige har ökat från 3000 år 1991 till 12000 år 2007. Socialstyrelsen: *Graviditeter, förlossningar och nyfödda barn – Medicinska födelseregistret 1973-2008, Assisterad befruktning 1991-2007*, Rapport 2009.
- 37 Campbell 1999, s. 92.
- 38 Bartlett 1994, s. 43-45.
- 39 Simone de Beauvoir: *Det andra könet*. Norstedts Förlag 2002 (1949).
- 40 Jfr Fjell 2008, s.50.
- 41 Lucy Bailey: "Gender Shows. First-Time Mothers and Embodied Selves", *Gender & Society* 2001:1, s. 122; Lundin 1999, s. 162.
- 42 Campbell 1999, s. 90; Letherby 1999, s. 367-368.
- 43 Jfr Bailey 2001; Anna Lydia Svalastog: "Reproduktion och könsdikotomisering. En problematisering av feministiska teoretiska antaganden rörande kopplingen mellan kroppslig reproduktion och könsskillnader", *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 1998:1.
- 44 Bartlett 1994, s. 45.
- 45 Jfr Shari L. Dworkin och Faye Linda Wachs: "'Getting Your Body Back' Postindustrial Fit Motherhood in Shape Fit Pregnancy Magazine", *Gender & Society* 2004:5, s. 611.
- 46 Jfr Bailey 2001; Bartlett 1994, s. 45; Cindy A. Stearns: "Breastfeeding and the Good Maternal Body", *Gender & Society* 1999:3, s. 309.
- 47 År 1938 inrättades en abortlagstiftning som gav rätt till abort av medicinska, ras-hygieniska eller humanitära skäl. Lagen medgav inte abort av privata skäl. Dagens abortlagstiftning är från 1974. Lena Lennerhed: *Historier om ett brott. Illegala aborter i Sverige på 1900-talet*, Atlas 2008; Eva Palmblad: *Den disciplinerade reproduktionen. Abort- och steriliseringspolitikens dolda dagordning*, Carlsson 2000.

- 48 Bergnéhr 2008, s. 99-101.
- 49 Jfr Foster 2000; Lorber och Moore 2007, s. 19.
- 50 Giddens 1991; Donna Haraway: "Situated Knowledges: The Science Question in Feminism and the Privilege of Partial Perspective", *Feminist Studies* 1988:3; Donna Haraway: *Simians, Cyborgs and Women - the Reinvention of Nature*, Free Association Books 1991, s. 201.
- 51 Shelley Budgeon: "Identity as an Embodied Event", *Body & Society* 2003:35, s. 38.
- 52 Jeanne M. Lorentzen: "'I Know My Own Body': Power and Resistance in Women's Experiences of Medical Interactions", *Body & Society* 2008:49, s. 51 och 57.
- 53 Giddens 1991, s. 219-220.
- 54 Myra J. Hird: "The Corporeal Generosity of Maternity", *Body & Society* 2007:1, s. 3.
- 55 Giddens 1991, s. 219-220.
- 56 "[...] having children cease to be a natural part of life and become the object of conscious planning and calculation [...]" Beck och Beck-Gernsheim 2002, s. 126.

Nyckelord

Frivilligt barnlös, barnfri position, barnlängtan, kropp, biologisk drift

Helen Peterson

Institutionen för Tema – Teknik och social förändring, Linköpings universitet
(Department of Thematic Studies – Technology and Social Change, Linköping University)
helen.peterson@liu.se

Kristina Engwall

Institutet för Framtidsstudier, Stockholm
(Institute for Futures Studies, Stockholm)
kristina.engwall@framtidstudier.se